

מזרח ומערב.

א.

מה בין מזרח למערב? מהו ההבדל היסודי בעצם מהותם של שני העולמות, הרהוקים כל-יך זה מזה והמחזים כל-יך זה לזה? מיום שעמד האדם החדש על דעתו והתחיל מבקש תוכן ומוכן לעולמו, עולם-חוץ ועולם-פנים, הריהו מתחבט בסרובלימה זו. רואה הוא את האנושות המאוחדת בצער אחד ובבקשת-נאולה אחת, בצער הקרעים והנגודים ובבקשת הסינתזה הגואלת, והנה היא נסלגת ונסרדת בצער זה עצמו ובבקשת-נאולה זו עצמה. רואה הוא והגה שני עולמות לפניו, שתי מדות של אמת ובקשת-אמת, שני „סדרים“ של היים ויחוס-יחיים, והוא משתדל לעמוד על טיבו, מקורו ועצם מהותו של הבדל זה. הַגֵּל, שהורה ראשונה את תורת השאיפה העולמית לאחדות של סינתזה, רואה בהבדל-מהות זה מגמה עיקרית של „תולדות-הרחו“. ומימות הגל ועד עכשיו לא פסקו מפרשי הרוח והתרבות מלמפל בהבדל זה, בנלוויז ובמנמותיו. ולא לשם דעת ותיאוריה בלבד. בזמננו הגיעו הדברים לידי כך, שדבים מבניה-העליה שבמערב, שנפשמ עיפה לנגדיה ולקרעיה של תרבותם, התחילו נושאים עין מתוך כמיהה והשתוממות אל המזרח ומתנענעים אל האחדות הגדולה, אהדת-תרבות, שלו. די לעבור על אחד הקמלונים של הרצאת אבנינס דידיכס בינה, כדי לראות כמה גדולה השאיפה בלב אנשי-הרוח שבדור להדור לתוך אותו עולם, גדל-ההיחוד ורב-הרוים, ולעמוד על אפיו ומדותו.

וכך נעשתה שאלת-המזרח במוכן התרבות אחת משאלות-הזמן, וככל דבר שבמזדה נתגלגלה סוח-סוף, – אס-כי באחור זמן, כנהוג – לרסיה. נוצרה ספרות שלמה – כמוכן, בהסכם לאמה-המדה של ארץ זו – המוקדשת לאותה סרובלימה, כלומר נכתבו ונתפרסמו כמה מאמרים בנידון זה. עכשיו נספל לסרובלימה זו גם מקסים נורקי ודרשה סמוכים לשאלות-חייו והתפתחותו התרבותית של עמו. במאמרו „שתי נשמות“ (ליעטאפס), דיקאבר 1915) משתדל נורקי לא רק לעמוד על ההבדל המהותי שבין שני העולמות הללו, אלא הוא גם מעריך אותם מצד פעולתם והשפעתם על כחות-היצירה של האומה והיחיד.

ונורקי הוא ממעריציו הגלגבים של „המערכי“. הלה הוא בעיניו נושא הרצון היצור והמפעל החי. ה„מערכי“ אדון הוא לעצמו ולגורלו, שליט הוא בעולמו, אינו נבגע בפני „הגורלי“ העור ואינו מקבל עליו את סוחתו מתוך הכנעה ורפיון-ידיים, אלא הוא בונה לו את עולמו מתוך חירות של יצירה, כובש את הטבע לצרכיו, מרכיב את רכישו החמרי והרוחני מיום ליום, מתעלה ומשתכלל ונהגה מעולמו הנאת יוצר מיצירו, מה שאין כן ה„מורח“. הלה עבד הוא בכל מהותו, עבד שאין לו תקנה, עבד לאלהיו, לטורלו. לאיתגני הטבע ולכחות הרוחניים שבעולם. נבגע הוא ומשועבד מתוך סמטו-הרגש ושפלות-הרוח לאלהים אדירים, שאין להרהר אחריהם, ל„גורלי“ תקיף. שאין מנוס ומפלט ממנו, והוא שקוע כולו בתרדמת הויה ודמיון. המשעבדים רצונו של אדם ומפקירים אותו לרשלנות וחשלון ורפיון-ידיים. המערכי שופך את שלטונו, שלטון השכל והרצון, על העולם. המורחי כפוח ונתון ברשותו של הרמיון והרגש החולני. במערכ – חופשה-המחשבה וחירות מוסרית, במורה – רגשנות לקריה ועבודה, חיות, אמונת תפלות, קנאות דתית ועריצות שאינה יודעת גבול. קצורו של דבר: המערכ הוא עולם של יצירה, עולם של תעודה ועתיד, של נידול והתפתחות, והמורה – עולם של רומנטיקה וריאקציה, עולם שוקע ונוע מתוך שפלות-רוח ורפיון-ידיים. היוצא מזה, שאומה הבוחרת בחיים חייבת להדבק במערכ וללכת בדרכיו.

אלה הם עיקרי רעיונותיו של מאמר זה. כל השאר – חצימאמות והראיות המרובות מדברי סופרים וחכמים של עמים שונים ומגנים שונים, מלאאסי הכינאי הקדמון עד רוזאנוב הרוסי, הקשר, שהמחבר, הנאמן ל„השקפה המעמדית“, מוצא על-דרך הפלפול בין בורז'ואזיה ומורה מצד אחד ובין דימוקרטיה ומערכ מצד שני – אינם מנוף הענין.

הצדק נורקי במשפטו והערכתו

לעמו ולשעתו ודאי שצדק. יש בדבריו אמת פסיכולוגית, כלומר הכרה פסיכולוגית לאומרם ולסביבתו. איראפשר לו לנורקי שלא יכריע את הסכסוך שבין מורה ומערכ לפונתו של המערכ. האמת ה„מערכית“ – אמת חדשה היא בארץ זו והיא פעונה עדיין מלחמה חזקה ללוחמים. צריכה היא להלחם מלחמת כבוש תקיפה חזקה למעריצים נלהבים, שיקנאו לה ויחזרו עליה מאה פעמים ואחת, עד שתקלף בלכבות ותעשה כח יוצר ומפרה בחיי הצבור. האמת הפשוטה, שהאדם אדון הוא לעצמו ולגורלו, שהוא עשוי להכניע את הטבע ולמשול בכחותיו והוא אחראי על מעשיו ומעמדו התרבותי ואין לו רשות להפטר מן המפעל ומן האחריות המוסרית בשל איזה „גורלי“ עור – אמת זו יש לה עדיין בארץ זו של האובלומובים מן החדוש המבריק והמרעיש של אמת ריבולוציונית, של אמת מאתן

האמהות הגדולות; העומדות לאנשות בשעת-כרכה וכבושות לה דרכים חדשות. שכורי התלהבות של נעורים עומדים נורקי וחבריו בפני התרבות של המפעל וכשרון-המעשה והם מספרים את גדולותיה ונפלאותיה בהגזמה של מסצ'יא ומגלה, שאין לו בעולמו אלא אותה, התגלותי שלו, העתידה לדעתו להביא נאולה להמץ האנושי. אין תימה. אם בארץ זו, שהרשלנות והחשלקן הפראיים הביאו אותה עד משבר והעמידו בסכנה את העתיד הלאומי, עומדים אנשי-הלב והרח ומתפללים לת-בותה התקיפה והמצוקת של איחופה המאושרה. במדינה, שתוסר מסלות-ברזל המיט עליה שואה בשעת חירום והוסיף חווק מרובה להאויב – מן המוכרח היה, שקניני התרבות האירופית, „נצחונותיהם“ המרובים והמזהירים של המדע והמכניקה יעשו אידיאל נשגב, שאומה צריכה להגוד כל כחותיה, כדי להגיע אליו. ונושאי-דנלו של אידיאל זה, המתנבאים אליו באותה ההתלהבות וה„דביקות“ המיוחדת לכל „אמנה חדשה“, עינם סמויה מלראות את לקוייו הפנימיים הגדולים של ה„אידיאלי“ זאין הם מנישים אמילו במשבר הגדול, שבא עליו דוקא עכשיו בעמים של לקויים אלו.

במקומות שאין צורך עוד ב„נביאים“ ומהפכים, כדי להוכיח לבני-אדם, שיש יתרון למסלת-הברזל על מרכבת-הפוספה העתיקה ושמוכה חריצות וזריזות מעצלות ורפיון-ידיים – כבר עמדו בני-אדם על לקוייה ופנימותיה הגדולים של אותה התרבות האירופית המבורכה, שנראית לגורקי וחבריו כאידיאל נשגב, בהינת כוכב נוצץ מרחוק. ב„תולדות-הרוח“ נגלתה זה כבר, אנטי-תזה חדשה. האנושות הגיעה שוב עד פרשת-דרכים. יחידיה-הסגולה, שלכם חִיָּנְעֻעֻעִים לעליה וליצירה, עומדים זמסתללים סתך תהום של קרעים וננודים לסינתזה חדשה, שתשיב להאדם את חירות-ראחודתו. וגדול מאד צערה של התקופה וגדולה המבוכה וגדולים הנגודים. התרבות האירופית, שבשעתה שמשעה סינתזה נואלת מחשבת-ההומותיהם של ימי- הבינים, אינה ממלאה עוד את הנפש. רואה האדם החדש, התוהה על נפשו ועל עולמו, והנה הוא נאחו בסבך של אלפי מטרות ומעשים וידיעות והסברות והשלמות, זתכלית אחת ומובן אחד אינו מוצא לחייו. רואה הוא והנה גם המדע, שבשעתו שחרר אותו מעולן של אמונות תפלות והזיות מדכאות, לא השיב לו את עזרת- גדולתו, את חירותו המוסרית ולא עוד אלא שהוא עצמו נעשה לו שליט עריץ, הכופת רוחו ורצונו ומסר אותם לרשותה של הוקיות סמויה, שאין לפניו לא חירות ולא יצירה. רואה הוא, שכל אלפי הכבושים והנצחונות והקנינים של התרבות החדשה אינם עומדים לו לשכך את תביעות הלב, הכמה לאחדות, ולא עוד אלא שהם מוציאים אותו מעולמו האחד והמיחוד. רואה הוא את כל זה – והוא בועט בטובתה של תרבות משעברת ונושא עין לאידיאל חדש.

זוהי האנטייתזה הגדולה, שלעין הודרת נתגלתה עוד לפני עשרות שנים. ואולם עדיין היו מעטים או המורדים והמתסרצים - מבשרייה עתיד הם תמיד המועטים, וכנגדם עומדים המרובים. נתיני-ההנהגה ועובדיה-עובדות-, והקהל הגדול לא הרניש בהם, או עפר אחריהם בעפר, כדרכו, ומליציה' המושבעים של התרבות האירופית היו יכולים לעשות את שלהם: לספר בשבחה ובגדלה של אותה תרבות ולקשור כתרים, באותו תלמיד מפש של פאוסט, להאנושות, על החיל הרב שעשתה. והנה בא המשבר הגדול והוברר גם למרובים מה שברור היה מתחלה רק למועטים. הסערה הגדולה היתה בכנין-תפארתה של התרבות האירופית לזעזע את יסודותיה. נהשול של דם ואש עמד על האנושות הנאיונה להמביע אתה ואת רכושה, שהתימרה בו כל הימים. אם לא די היה בקרע הגדול ובכליון הנפש שבלב יחידה-הגדולה, הרי באה לשוך-האש, הנומעת בצמא חלל-עולם, והיא שולחת את דבריה גם ללב החרשים והעורים. למראה ה-חורבן נפקחו העינים וראו, שאין הלה דורס אלא צוחת-היים הרוסות ואינו מחריב אלא תרבות חרבה. שהרי מהיכחה של תרבות זו, אם לא עמדה להאנושות להגין עליה בפני, התפראות' מוסרית נמורה? היכן גדולתה, היכן תפארתה, נאון היצירה והחירות המוסרית שלה? מה יתרון לו לאדם בשלמונו, שהוא שליט בטבע ובכחוחיו, אם משתמש הוא בו כדי להביא הריסה וכליה על חברו ועל רכושו ועל ערכיו?

וסימן רע הוא לאדם, אם הוא בא וחחר עכשיו על סומנותיו העלובים של אותו האנדר של ניתה ומספר בשבחה ובגדולתה של התרבות האירופית. תרבות זו באה עד משבר, דומה שכבר נשברה ונתפוצצה לרסיסים, והלה עושה מעשה חניק, הפוסף על שבירי כלי זכוית ומוין את עיניו בקרניהם המסמאות...

ב.

מה פירדשו של משבר זה? היכן הוא המוצא מן המבוכה הגדולה? כלום נמרה נזירה כליה נמורה על התרבות האירופית עם כל קניניה, כבושיה ונצחונותיה? כלום עתיד העולם לחזור ל"כאוס" המורדי שקדם ל"יצירה", לשלפון הדמיון והרנש התולני, נחלתו של המורה לדעת נורקי וחבריו? וישונו של עולם וכבושו מה תהא עליהם? ומדת-החירות שבנשמתו של אדם, כלום גם היא עתידה להעשות קרבן להכלי העריץ ולהסתמיות הערפלית והאטומה של המורה?

מי שמפרש כך את המשבר הגדול, שהאנושות נתונה בו בשעה זו, אינו אלא טועה והוא מעיד על עצמו, שלא הבין את "אותות-הזמן", כשם שלא הבינום גביאיה הגלגלים של תרבות-אירופה, שאינם פוסקים עד עתה מלשיר לה שירות

ותשבתה. ולא עוד אלא שעצם הפרובלימה של מלחמת-הרוח העולמית של האדם אינה מחוורת לו והוא מגלה בה פנים שלא כהלכה. אותה פרובלימה אינה זו נביתר דיוק: אינה רק זו של הכרת-דעת ואקטיביות, הריצות וכשרון-המעשה, כבוש הטבע וישובו של עולם מצד אחד, דמיוניות ורנשנות לקייה, הכנעה ושעבוד אל כחות-החץ, פסיביות ורפיון-ידיים מצד אחר. ולפיכך אי-אפשר לכלל את הגנדים האנושיים הגדולים, התובעים את תקונם, וליתן להם סימן טובהק וקצר: „מזרח ומערב“. וגדולה מזו: אפילו לגבי פרובלימה מוגבלת זו אין „סימני-הקצור“ הללו מבררים כלום, אלא, אדרבה, הם מערבים את המושגים ואת התחומים. לא הרי המזרח של בודדה כהרי המזרח של צורואסתר, ולא זה זה כהרי המזרח של היהדות. ולגבי תורת-המפעל, כלומר לגבי חובת-המעשה, חירות-הרצון והאחריות המוסרית, יפה כחה של תורת-ישראל אפילו מתרבות-יוון – מטוסה הקדמון של תרבות-איהוסה-, שכן זו יודעת גם את השעבוד לה „גורלי העוה, שאין טנוס ומפלס ממנו, והגאולה מן החמירות הגסה, מן ה„רבויו“ והחיצוניות אינה לה נאולת-המפעל (הטוב) אלא נאולת-הסתכלות (היזפי).

אותה פרובלימה, שבה מתחבט הרוח האנושי מימות-עולם, היא זו של אחדות ושניות, של חירות ושעבוד. מתוך תהום הקרעים והגנדים, מתוך נטל ה„רבויו“ והחיצוניות נלחם האדם על נאולתו, נאולת-אחדות, מבקש תכלית אחת וטובן אחד לחייו, ואחדות זו אין רהו של אדם נחה הימנה, אלא אם היא אחדות של חירות ויצירה. אין האדם רוצה לזכות במתנה כן החוץ, אין הוא יכול לקבל את העולם, שניתן לו כמו שהוא, שלא מדעהו ומרצונו, מוכן ועומד לפניו על עצמותו ולבושיו, על תוכו וקלפתו, כמיתרביה בעלותה מראשו של יופיטר. מתנה כזו שעבוד וכפייה היא לאדם; היא מקדמת לו את הבריאה וממליכה אותה עליו (*). והאדם רוצה בחירות, רוצה הוא לכבוש את עולמראחדותו מתוך חירות של יצירה; רוצה הוא להעשות שותף בטעשי-בראשית, לצור צורות לעולמו משלו. וזהו סוד המוסר (במובנו המקיף, במובן שלמון-הרצון) והאמנות. הטוב והיזפי הם שני מיני נאולה משעבודו של עולם-החץ, של חמירות וחיצוניות. נאולה זו – נאולת-יצירה היא. וקשים וגדולים חבליה ופרכוסיה של יצירה זו, והם הם עיקר תולדות-האדם התרבותו. התרבות היא מלחמת-כבוש, מלחמה על כבושו של עולם במפעל החי וברצון היצור, מלחמה על כבוש החומר מתוך מתן-צורה.

וכשאנו סוקרים, בראשי-פרקים ופרשות-דרכים, את מהלכה ומנמתה, נפתוליה ופרכוסיה, עקיוחיה והנחותיה של אותה מלחמת-עולם, חצא לנו תמונה זו, שבקויה

(*) עיין מאמרו של הדיר יעקב קלצקין „מתן-שני“, בחוברת „היובל של „השלח“ עיין גם מאמרו של הכחבר „מתוך החמכה“, „העולם“ 1913, נומרים 12–15.

העיקריים נתגלתה כבר להגל, זה התורנמן הגדול של ה„רוח“, שאת מימיו אנו שותים עד היום והמיתודולוניה שלו מאירה לנו נתיבות-עולם מבלי לשעברנו עם זה לתורתו המיסטית. הנגדים העולמים שבין רוח החומר, תוך וקליפה, מצאו את אחדותם-נאולתם בשני דרכים, דרך ישראל ודרך יון. היהדות הפרידה תחילה במתכוין בין הרוח והחומר והרחיבה את הפרץ בניהם. כדי לשזב ולהרכיב את ה„תיזה“ ואת ה„אנטי-תיזה“ ב„סינתזה“ עליזה. את ה„כלי“ הסתום והאטום של המוח, שהיה בבחינת „גוש עכור רוחני“, העלתה למציאות האלוהי היחיד והרוחני, וכך הפרידה את הרוח מן הסתמיות הערפלית ויחדה הברילה אותו מ„רבויו“ של החומר. על הפרדה זו, שהביאה אתה נגדים חדשים, אמרה היונות להתגבר מתוך מתן-צורה לחומר. את הנאולה משעברו ומשאו של החומר אמרה להביא מתוך הסתכלות ואמנות. על-ידי האמנות נעשה החומר „רוחני“ והרוח חמרי. האחדות היא כאן אחדות של הרמוניה. ברם, סינתזה זו לא היתה האחרונה העליונה. שזב נתגלו בה יסודות ההפרדה והנגדים. הגל אומר: משום שעולם זה היה קשור ביחור אל המחשי הממשי – כלומר ההתגברות על החומר לא היתה כאן שלימה כל צרכה – לפיכך חזר וירד בתקופת-הרומאים לחמריזת נסה, לרבויו ולחיצונות, שאין בה אחדות והרמוניה. אפשר שגם לזה טעם אחר: אותו עולם היה אריסמוקרטי יותר מדאי. נאולה שאין עמה רצון ויצירה אינה נאולה, ולפיכך נאולה של הסתכלות – נאולה היא רק ליחידים, הכנשמים את הסתכלותם ביצירה. הללו „משאירים את נפשם“ ביצירתיהם, וכך הם ניצלים ונגאלים ממהומתו, משאו ומקריחתו של החומר. מה שאין כן הסתכלות שאין עמה יצירה. זו אין בה התמדה והשארית הגמש, אין בה תעודה ועתיד, אין בה מעשה ומפעל והיא מחלשת רצונו של אדם. נאולתם של המרוכבים לא תבוא אלא על-ידי המפעל המוסרי, על-ידי הרצון והמעשה, שכל אדם יכול לזכות להם. אם היצירה האמנותית ניתנה רק לכהנים יחידים, הבגנים לה מקדשות חבוים ורחוקים משאון השוק, הרי היצירה המוסרית ניתנה לכל אדם, ומקומה – אפילו אותו השוק עצמו עם כל שאונו והמונו.

חיה הסינתזה של היהדות. זו נתנת תעודה ועתיד, ממילה על האדם חובות-מלחמה וקחשלת את רצונו. היהדות הבליטה את הנגדים והקרעים (בדמות השניות של יצר-טוב ויצר-רע), אבל יחד עם זה היא ערבה על האחדות, על תקנת-החטא. היא ממליכה את האדם על עולמו. מלכות זו – היא מלכות חירות ואחריות מוסרית. האדם נעשה נואל לעצמו; נאולתו היא המפעל והמעשה. והיהדות המיסטית מרחיקה עוד ללכת. היא נמלה לעצמה את העזות הקדושה לעשות את האדם נואל לאלהיו, כביכול. מעשים טובים של אדם הם הם מובנה וצדקה

של כל הבריאה כולה. האדם נואל את השכינה. הוא מכנס ומלבה את דגיציצות. שזרדים וזעכים בחומר העכור, הוא מעלה את ה"קלפתי לבחינת תוך. זוהי הגאולה משעבוד החומר על-פי היהדות, גאולה על-ידי אנרגיה של יצירה. הגל משכה את היהדות על שאין היא משתעבדת אל הצער מתוך סמטום ההרנשה, כהרומאים, ואין היא כופרת בו, כפילוסופים היונים מבית-מדרשה של הסטוא, אלא היא מתנברת עליו מתוך אנרגיה כבירה של נענועים.

הרי שדוקא מן המזרח יצאה תורה זו של המפעל החי והרצון הגואל, שטרקי וחבריו מתפללים לת. ואדרכה: אפשר שזוהי המרנדיה הגדולה של המערב, שלא עמד על עיקרי תורת-המוסר היהודית ולא סגל אותה לעצמו.

כי הסינתזה של היהדות לא נעשתה אף היא קנינו של העולם כולו. אותה השלולית, שדרך-בה הגיעה תורת-ישראל לעמי המערב, לא עברה דרך ישרה ולא גשחמרה במהירותה. בדרכה ספגה וקלמה לתוכה מעינות אחרים, שנתרבו לבסוף על המעין הקדום והחלישו את כחו. "מענייה-ישועה" של הגצרות ה"סינקרטיסמית" - ממקור החסד העליון הם נבעים ואין בהם מנאולת-עצמו של מפעל ורצון. נאולתה היא נאולת-חוק, נאולת רחמים ונדבה, ולא נאולת-פנים, נאולת חידות וכבוש. מה שעשתה התקופה הרומאית לתרבות-יוון - עשתה הכנסייה הקמולית להגצרות הקדומה: היא הכניסה אליה יסודות חדשים של הפרדה ונגודים, של רבוי וחיצוניות, של שעבוד וצער-השעבוד. האש הגדולה של תורת המוסר העברי, תורת החידות ושלטון הרצון, התפוררה לניצוצות קמנים, שהלכו הלך ודעוך מבלתי יכולת לחרור לתוך ה"תומרי החדש. בתורת החטא הבא בירשה, שאין לו תקנה אלא רחמי-שמים, נתתם נורדינו של המוסר העברי. במקום השחרור על-ידי המפעל והרצון בא שעבוד חדש. האדם נידון מתחלת ברייתו לחטא ולשעבוד; חטאת-כל הדורות תוססת בדמו, וה"תביעה האידיאלית", שדבר אין לה עם החיים ועם מלחמת-החיים, עוד הרבתה את הגנודים והגדילה את המבוכה.

ושוב תקף את האדם צער השעבוד והגנודים, ושוב נברו הנענועים לסינתזה נואלת, לאחדות-חידות.

עכשיו הגיעה שוב שעתה של היהדות למלא את תפקידה ההיסטורי: להבליט את הגנודים ואת הקרעים ולהורות דרך סינתזה חדשה לאחוזים. הסוציאליזם, שבעצם שאיפותיה היא יונקת ממעינה העתיק של היהדות, מתורת הצדק המחלט, סכריזה על הקלקלות והקרעים שבחברה ומבשרת את תקנתם ואחוזים.

ואולם גם הסוציאליזם לא נעשתה לסינתזה העליונה של האנושות ולא הביאה גאולה לעולם, משום שחטא השעבוד דבק בה בעצמה מתחלת יצירתה.

גם היא לא מלאה את כליה ממעינה המדור של היהדות ולא זכתה למהרת חירות ורצון. שלא מדעת ינקה, אמנם, על-פי מאוייה הכמוסים, מתחומה של זו - נְכָרִיה ונשאיר-נלה, מרכם ולסל, היו אנשים מישראל, שה, ירושהי היהודית היתה חיה בתחתית-נשמתם והביאה אותם לעשות רצונה שלא כפונתם-, אבל מדעת ומדברה נסחפו גם הם בורסה של המחשבה המרגית, השלטת באנושות מימות הימים הקדמונים, מחשבת השעבוד וההכרח הבא מן החוץ. גם הסוציאליזם לא היה בה כדי נאולה מצער הקרעים והשעבודים: היא אמרה לתת לחם להאדם העלוב ולא הרגישה שעלוב זה סלך הוא שירד מנכסיו ואין לו תקנה אלא שישובו וימליכורו בעולמו ויחזירו לו את עטרת-תפארתו, עטרת הרצון והחירות המוסרית. הנאולה שאמרה להביא לו לא נאולה-חירות היא, אלא נאולה-הכרת, הכרח חוקים סמויים, הכרח-חוץ ולא הכרח-פנים. והכרח-חוץ שעבוד שמו. את רוח האדם ורצונו לא שחררה הסוציאליזם, אלא כפתה אותם בעבותות חדשים וקשרתם קשר מסובך של חוקים וצלות וסבות ופעולות, שאין מנוס ומפלס מהם. מדה אחת לסוציאליזם ולנצרות של ימיה-בינים: שתיהן כופרות בכח, כח-ראשית, של אדם וביכלתו להעשות נואל לעצמו, אלא שהנצרות תולה את הנאולה ברחמי-שמים, והסוציאליזם-בפעולת חוקי-הברזל אשר ממעל לאדם ומאוייו ושאיפותיו. זהו „מקום-הפצע“ שבסוציאליזם, זהו המום הגדול, המפגל את קדשו. היא באה לשחרר את האדם מעול-חוץ ובעצמה חזרה ורתקה אותו בשלשלאות של כחול. האדם החפשי לא די לו שיעשה שותף בטוב-הארץ וישכך את רעבונו; רוצה הוא גם להעשות שותף במעשי-בראשית ולמלא את נפשו.

זהו גם סבת-המשבר, שהגיע עתה, בשעת חירום והריסה, לתנועה הסוציאליזם. הסוציאליזם לא עמדה בנסיון, משום שלא היה לה כח-פנים, כח ראשית ומקור, להעמידו בפני כחות-פרא, שהתפרצו מחשכת-ההומות על האנושות. הסערה הגדולה זעזעה את מקדשה, שהיה בנוי על יסוד של חול. השעבוד לה, הכרחי, שאליו בנתה את מזבחותיה במשך דורות שלמים, בא ונפרע ממנה. אם אין האדם שליט ויוצרו של רוחו ורצונו, אם הרוח והרצון אינם אלא עליה טאחרת על-גבי יסוד קדום זה, תולדה מוכרחת של חוקי-חוץ סמויים ועריצים - מה כחו של אדם, כי יתיצב בפני ה„הכרח העולמי“? הסוציאליזם לא השלה רצונו של אדם, לא למדה אותו לדלות ביום-פקודה מגנוי הגפוש כחות-איתנים של יצירה זחרת ולהניחם בכף המאזנים ההיסטוריים. היא הצדיקה עליו את הדין ולמדה זכות על נזירותיה של ההיסטוריה. היא עצמה מותה מסביב לאדם רשת כנדה של שעבוד-חוץ והכרח-חוץ ונמלה ממנו את כלי-זינו היחיד, שהיה יכול להנין עליו בפני הרע שבעולם-את חרותו המוסרית. וכשהגיעה עתה, שעת הגסיון הגדול,

ראה האדם את עצמו יחד אחת קמנה ועלובה במכונה עורת גדולה, ורוח לא עמד
ביתד להתקומם כנגד המכונה. אם כל הגמצא והנעשה בעולם מוכרח הוא, "שכלי"
הוא, נתון חוליות מוכרחות ורצופות בשלשלת-ברזל של חוקיות סמיה-אין לו לאדם
אלא לכופ את ראשו בפני ההכרח, להסתגל אל המציאות ולהשתדל למצוא לה
סעם הכות.

ג.

ושוב הניעה האנושות עד משבר. לאורה האיום של הבערה הגדולה נחשפו
תהומות-עולם, ויד נעלמה כותבת דברות-אש: מנא, תקל ופרסין. וגדולה המבוכה
וגדולים הקרעים והגנדים והסתירות וגדול צערן של הדור.
העתיד העולם לחזור לתנו ובה?

לא ולא! להבת-הבערה להבת-זקוק והשול היא לחדש, לעתיד. הכאוס הוא חיק
היצירה. על חרבותיו של עולם שנמרץ עליו מוכנו יבנה עולם חדש. הסערה
הגדולה תרעיד את כחות-היצירה שבאדם ותחדשם במפעל. הצער הגדול, היאוש
ובליין הנפש שבלב המוכים שבדור - זהו הקרקע שיצמיח את החדש.
מתוך תהום הערבוביה והערפל, הקרעים והגנדים, מתפללים אנשי הלב
והרוח לסינתזה חדשה, שתשיב להאדם את אחדות-חירותו.

מה יהיה סיבה של סינתזה זו? לא ניתנה לנו נבואה לראותה מראש.
ואולם, דבר אחד ברור לנו: סינתזה זו לא תהיה גם היא העליונה והאחרונה, אם
לא תשאב ממקורה המותר של היהדות, אם לא תמליך את האדם בעולמו ולא
תשיב לו את חירותו המוסרית. נאולת-האדם לא נאולת-חוץ תהיה, אלא
נאולת-פנים, לא נאולת-הכרח, אלא נאולת-חיות.

ועד שתבוא אותה נאולה, נאולת האדם את עצמו מתוך אנרגיה של מפעל
ויצירה, עוד ינדל צערן ושעבודו ועלבונו של האדם ותמשך מלחמתו הגדולה על
נפשו ועל עולמו.

אודיסה, סוף אייר תרע"ו.

